

Fot. Stara pocztówka z Dylewa

(Źródło: [[:]] <http://dylewo-dohlau.pl/stare-zdję%26%23281%3Bcia-z-Dylewa.htm>).



Siedziby junkierskie na Wzgórzach Dylewskich

Fot. Rodowe mauzoleum rodziny von Rose – przy kościele Podwyższenia Krzyża Świętego w Dylewie.



Majątek KLONOWO (niem. Klonau)

W 1379 r. majątek ten należał do **Pricława**. W tym samym roku komtur ostródzki Kuno von Liebenstein, nadał **Hansowi Krusinowi** 50 włók (dawn. miara powierzchni; 1 włóka = 30 mórg = 17,955 ha = 179 550 m²), zwanych Klonowem.

W 1504 r. kapituła chełmińska sprzedała bartnictwo majątku Klonowo, razem z czterema włókami, **Macowi Chmiela**.

W 1579 r. majątki Klonowo i Jagodziny (niem. Ketzwalde), których właścicielem był **Hans von Gablenz**, zajmowały łączną powierzchnię 80 włók i leżały odlegiem. Nieco ponad pół wieku później – w 1633 r., wdowa po zmarłym właścicielu majątku wydzierżawiła na 12 lat ziemię **Reinholdowi von Rosenowi**.

Jan Larson, sekretarz polski, podarował w 1640 r. Kolegium Jezuickiemu w Braniewie pięć włók i pięć mórg klonowskiego lasu. W 1643 r. Kolegium Jezuickie sprzedało las Reinholdowi von Rosenowi.

W 1717 r. mieszkało w Klonowie dwóch pałaców popiołu i sześciu pomocników. W 1739 r. większą część Klonowa stanowiły lasy. Wieś Klonowo określano jako dziką i dlatego w 1819 r. nie umieszczono jej w ogóle na mapie Goldbecka.

W 1831 r. właścicielami Klonowa została rodzina **von Negenborn**. W 1880 r. majątek zamieszkiwało 245 osób. Piętnaście lat później Klonowo zajmowało obszar 1147 ha, a w znajdujących się na jego terenie 11 budynkach mieszkało 154 osób. Na początku XX w. powierzchnia własności ziemskiej wynosiła prawie 1800 ha i obejmowała trzy folwarki, dwie cegielnie oraz gorzelnię. Liczba mieszkańców Klonowa w 1925 r. wynosiła 286, a w 1939 r. – 283. Po wojnie majątek ziemski przejął państwowy zakład rolny.

Zespół parkowo-pałacowy w Klonowie

Usytuowany na wzniesieniu pałac, w środkowym punkcie dawnego założenia urbanistycznego, został wybudowany w 1873 r. Majątkiem Klonowo władała wówczas rodzina von Negenborn. Kamień węgielny pod budynek wmurowano już w 1864 r.

Pałac założony jest na planie prostokąta, z elewacją frontową zwróconą w kierunku południowo-zachodnim. W części głównej budynek jest dwukondygnacyjny, z charakterystyczną wieżą widokową od północy. Podpiwniczony. W latach późniejszych budynek był rozbudowywany. W sąsiedztwie pałacu, od wschodu i południa rozciąga się ponad 130-letni park (20 ha).



Ryc. **Majątek Klonowo** (niem. Klonau) – na archiwalnej mapie z 1944 r.
(Źródło: KPBC, identyfikator zasobu: oai:kpbc.umk.pl:8851).



Siedziby junkierskie na Wzgórzach Dylewskich

Fot. Pałac w Klonowie – widok od strony południowo-zachodniej.

Majątek WYSOKA WIEŚ (niem. Kernsdorf)

Na stoku Dylewskiej Góry, na długo przed założeniem Wysokiej Wsi, funkcjonowała osada *Dreissighufen* (Trzydzieści Włók). Założył ją w 1339 r. pierwszy mierniczy Zakonu Krzyżackiego – Hanus von Dameraw. Po wojnach szwedzkich miejscowość ta zniknęła z mapy osadniczej.

Założycielem nowej osady był sędzia **Johann Heinrich Kern** z Lubawy. Od jego nazwiska pochodzi pierwotna nazwa miejscowości – *Kernsdorf*.

Położona w pobliżu Wysokiej Wsi miejscowość Janowo (niem. *Johannisberg*), założona także przez sędziego Kerna w 1839 r., otrzymała natomiast nazwę pochodzącą od jego imienia.

Rodzina Kern zarządzała na Wzgórzach Dylewskich już od 1830 r., kiedy to stała się właścicielami, znajdującego się w pobliżu Wysokiej Wsi, majątku Dylewo.

24 VI 1834 r. Johann Heinrich Kern osiedlił tu 17 osadników pochodzących z Tardy, Gład i okolic Pasłęka. Miesiąc później sprowadził kolejnych 15 kolonistów z Miłomytna, Tardy, Łukty i okolic Pasłęka.

Otrzymali oni 4 lata wolnizny. W tym czasie zobowiązani byli zagospodarować się, pobudować chałupy, a przede wszystkim wykarczować przydzielone im ziemie, aby nadawały się pod uprawy rolne.

Ze względu na trudny teren oraz konieczność posiadania drogi, Wysoka Wieś została założona w układzie zabudowy łańcuchowej (tzw. wieś leśno-łanowa).

Po upływie wolnizny chłopci musieli płacić Kernowi 10 talarów i 10 srebrnych groszy rocznego czynszu od każdego łanu użytkowanej ziemi. Tym samym pod względem obowiązków zrównywani zostali z mieszkańcami starszych osad, należących do sędziego Kerna.

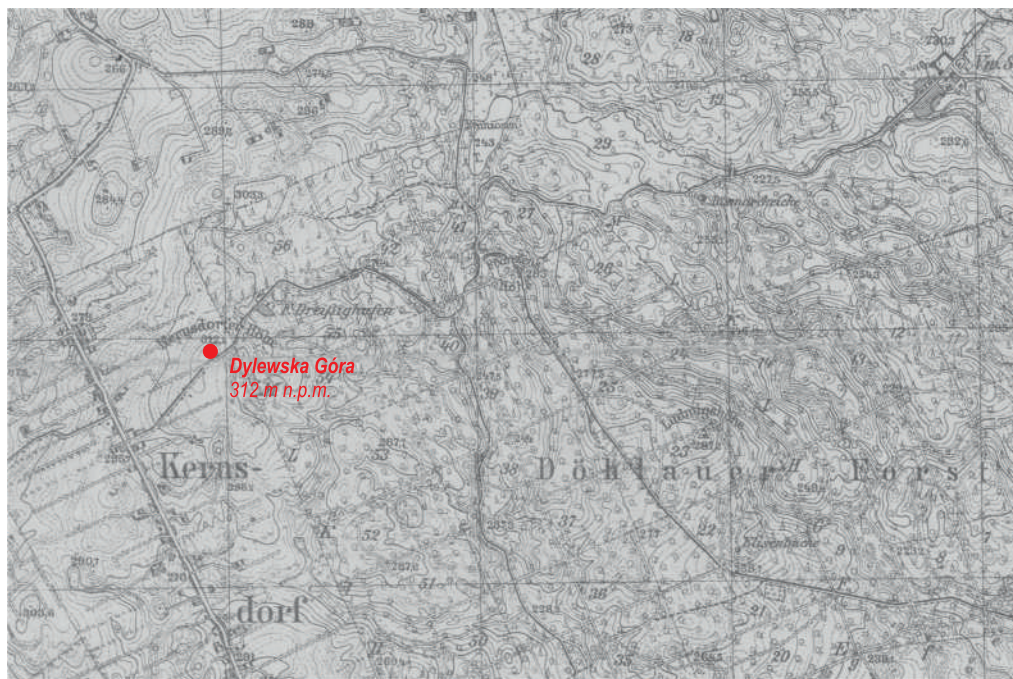
Dochód pochodzący z czynszu oraz 3 morgi ziemi, sędzia Kern przeznaczył na budowę i utrzymanie szkoły.

Na kolejnej 1 morgie powstała szkółka drzew do obsadzania poboczy dróg. Z własnej woli osadnicy mogli założyć sad, a także zająć się pszczelarstwem.

Jednym z wielu obowiązków kolonistów było zorganizowanie bractwa do polowań na wilki.

Sędzia Kern, jako właściciel wsi, zachował dla siebie prawo do polowań na zwierzynę płową, a także wyłączność na wyszynk alkoholu i prowadzenie karczmy.

Założona osada rozwijała się stosunkowo dynamicznie. W 1861 r. Wysoka Wieś liczyła już 62 gospodarstwa, w których mieszkało w sumie 388 osób.



Ryc. **Wysoka Wieś** (niem. Kernsdorf) z **Dylewską Górą** oraz Las Dylewski (niem. Döhlauer Forst) – na archiwalnej mapie z 1944 r. (Źródło: KPBC, identyfikator zasobu: oai:kpbc.umk.pl:8851).

DYLEWSKA GÓRA (niem. *Kernsdorfer Höhe*) – 312 m n.p.m. – w całości położona jest na terenie Parku Krajobrazowego Wzgórz Dylewskich, powołanego do życia w 1994 r. dla ochrony bezcennych walorów krajobrazowo-widokowych, niezwykle urozmaiconej rzeźby terenu oraz bogatej ilościowo i zróżnicowanej gatunkowo fauny oraz flory. Obszar ten ma również bardzo duże wartości historyczno-kulturowe.

Na przedpolu Dylewskiej Góry rozciągają się historyczne pola Grunwaldu, na których miała miejsce jedna z największych bitew średniowiecznej Europy.

Jedna z miejscowych legend głosi, że Bóg – w ostatnim dniu swojej pracy nad nadaniem kształtu Światu – zajął się tworzeniem Wzgórz Dylewskich. Zaplanował dla tego miejsca coś wyjątkowego: żyzne gleby, niezwykle roślinność, lśniąco żółte piaski, srebrzyste wody, delikatne zbocza i urokliwe, lesiste doliny, pełne pięknego krajobrazu.

Rozplanował to wszystko w wielkim skupieniu, po czym poszedł spać. Wówczas przyszedł diabeł i przeorał swoimi pazurami dylewską ziemię, porozrzucił kamienie i tupnął nogami tak mocno, aż w ziemi potworzyły się jamy i urwiska. Na szczęście nie udało mu się zdemolować Wzgórz Dylewskich – nienaumyślnie dodał im tylko surowego uroku.

Inna wieść związana z Dylewską Górą powiada, że od wsi Klonowo do wsi Wygoda prowadził w przeszłości tunel. W czasie I wojny światowej mieszkańiec Klonowa, usłyszawszy o zbliżającym się wojsku rosyjskim, zapakował złoto i inne kosztowności do bryczki, zaprzągnął konie i wjechał do wspomnianego tunelu. Niestety, tunel nie był wystarczająco zabezpieczony i zawalił się, grzebiąc uciekiniera razem z kosztownościami.



Na szczycie Dylewskiej góry znajdują się kilkunastometrowa turystyczna wieża widokowa, przekaźnikowa stacja telewizyjna oraz 37-metrowa dostrzegalnia przeciwpożarowa, z której rozciąga się rozległy widok na tereny leżące w promieniu 40-50 km.

Kamień „C. v. Rose 1918”

Ok. 600 m na północ od Jeziora Francuskiego, na stoku jego doliny, znajduje się różowy granit o obwodzie 10,10 m i wys. 1,6 m, z wyrytym na powierzchni napisem „C. v. Rose 1918”. Upamiętnia on datę nabycia przez Carla von Rose, właściciela dóbr w Dylewie w latach 1912-1928, majątku Bednarki oraz włączenia go do majoratu Dylewa.

Z rodem von Rose związane są jeszcze dwa inne kamienie na terenie Wzgórz Dylewskich.

Kamień z napisem „L. Rose 1860”, leżący za Giętlewem w kierunku Miejskiej Woli, upamiętnia zakup majątku Dylewa przez Ludwiga von Rose.

Niespełna kilometr na pd.-wsch. od Miejskiej Woli leży kamień z napisem „Franz Rose 1898”, upamiętniający zakup majątku Miejskiej Woli przez kolejnego właściciela Dylewa.



W niewielkiej odległości od szczytu góry, znajduje się „Jezioro Francuskie” – rezerwat przyrody o pow. 13,64 ha, obejmujący położone na obszarze Dylewskiej Góry śródlądne jezioro (najwyżej położone w woj. warmińsko-mazurskim – 247,7 m n.p.m.) o pow. 2,93 ha.

Rezerwat ten został utworzony w 1963 r. m. in. w celu ochrony rosnącej tam wierzy borówkolistnej (relikwitolodowcowy) oraz fragmentu buczyny pomorskiej (zbocze w południowo-wschodniej części jeziora porasta drzewostan buczyny pomorskiej w wieku około 160 lat).

Nazwa jeziora, jak głosi legenda, pochodzi stąd, że w czasie kampanii napoleońskiej tutejsi chłopcy utopili w nim kilku Francuzów, mszcząc się w ten sposób za krzywdę wyrządzoną miejscowej dziewczynie.

Bazujące w pobliskim Pietrzwałdzie oddziały wojsk napoleońskich wzięły brutalny odwet za ten lincz. Wieś została wówczas zrównana z ziemią, a chłopów winnych mordu na Francuzach stracono.



Fot. Dylewska Góra (312 m n. p. m.) – przepiękna panorama na wąwozy, rzeki i pola uprawne Wzgórz Dylewskich.